

naše 8. příroda KONFERENCE

Stromy si zaslouží naši péči – poznámky z 8. konference Naší přírody

Text: Jan Moravec / foto: Jakub Chalupa

Ve čtvrtek 22. listopadu 2022 se v již tradičním místě konferencí Naší přírody, olomouckém hotelu Clarion, sešlo na dvě stovky účastníků, k všeobecné radosti všech opět již v plnohodnotném „of-line“ formátu bez nějakých covidových omezení a opatření. Tématem byla nelesní zeleň, i když občas i do lesa se zabrousilo, neboť z hlediska přírody samozřejmě žádná hranice mezi lesní a nelesní zelení neexistuje. Konference proběhla ve spolupráci s ČSOP Vlašim jako součást projektu *Ze života starých stromů* (<https://www.starestromy.cz/ze-zivota-starych-stromu/>), podpořeného v rámci Norských fondů, a za tradiční finanční pomoci společnosti NET4GAS a Olomouckého kraje.

Hned na úvod bych rád vypíchl jednu myšlenku, která se prolínala celou konferencí – z hlediska biologického, klimatického, kulturního i dalších je mnohem důležitější pečovat o staré stromy a snažit se o jejich zachování po co nejdélnější dobu, než sázet stromy nové! Pro

toto tvrzení zazněla během dne řada různých argumentů, některé dále zmíníme.

Konferenci zahájil Ondřej Kolařík z ARBO Technologies, s. r. o. Jelikož šlo o úvodní přednášku, zmínil řadu obecných faktů o významu stromů (především) ve městech. Připomněl, že

GENERÁLNÍ PARTNER

Blíž přírodě

PODPORA PROJEKTU

STATNÍ FOND
ZIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Společně pro zelenou Evropu
Tento projekt byl podpořen grantem
z Norských fondů.

PARTNEŘI

8. konference Naše příroda byla podpořena
z dotace Olomouckého kraje.

vzrostlé stromy jsou jedním z mála nástrojů k eliminaci klimatické změny ve městech; díky stínění a evaporaci vody z listů dokáží snížit teplotu okolního prostředí až o 12 stupňů. Pokud bychom chtěli nahradit chladící efekt jednoho vzrostlého stromu, potřebujeme vysadit 1467 nových stromů (a doufat, že přežijí). Stromy též v dřevní hmotě ukládají velké množství CO₂, jehož výskyt v atmosféře je jednou z hlavních příčin klimatických změn. Zde je nutné si uvědomit, že ve městech nerostou stromy od semínka; pěstují se ve školkách, musí se odněkud dovézt, mnohdy i na velké vzdálenosti. Jedna americká studie spočítala, že takto vysazenému stromu trvá 30–40 let, než se dostane v bilanci uhlíkové stopy „na nulu“ (uloží tolik uhlíku, kolik bylo vyprodukováno v souvislosti s jeho pěstováním, dovezením a výsadbou). Stejná studie však poukazuje na to, že průměrný věk stromů ve městech je pouhých 30 let! Tedy další pádný argument upřednostňovat péči o staré stromy před výsadbami stromů nových. Jádrem prezentace O. Kolaříka bylo použití moderních technologií (přístrojů, výpočetní techniky) při posuzování provozní bezpečnosti stromů. Tradiční vizuální posouzení stromu je mnohdy velmi nepřesné. Dutina nemusí znamenat nestabilitu, jde o přirozenou fázi vývoje stromu; důležité je venkovní dřevo stromu, a jeho množství a rozložení lze pouhým pohledem posoudit jen obtížně. Zde nastupují různé digitální měřicí přístroje a zejména programy, které dokáží přesně spočítat geometrii stromu, simulovat jeho zatížení a vyhodnotit tak rizika. Tato upřesnění jsou obvykle ve prospěch stromu, zabraňují zbytečnému kácení. Výstupem totiž není pouze káčet či nekáčet, programy jako Abdian, který byl v prezentaci podrobně představen, dokáží spočítat, jak by stabilitu ovlivnilo například sesazení koruny a zda to v případě rizikového stromu nestačí.

Jaroslav Kolařík ze společnosti Safe Trees, s. r. o., povídal o senescentních stromech. Na rozdíl od života lidského, kde stáří (senescence) je obvykle jen kratší epizodou jeho závěru,

- ▲ Konferenci zahájil Ondřej Kolařík příspěvkem o využití moderních technologií při posuzování provozní bezpečnosti stromů
- ▼ Jaroslav Kolařík povídal o významu senescentních stromů

u stromů je to úplně jinak. Senescence u stromu neznamená ústup vitality, v senescentním stadiu může strom prožít většinu svého života, klidně stovky či tisíce let. A v podstatě teprve, když dosáhne senescentního věku, stává se plnohodnotným stromem schopným vykonávat všechny ekologické funkce včetně ekosystémových, teprve tehdy začíná být strom zajímavý pro mnohé další organismy. Co můžeme pro takové stromy udělat, aby s námi byly co nejdéle? Autor přednášky opakovaně zdůraznil, že mnohdy je nejlepší

nedělat NIC, prostě do života stromu nijak nezasahovat (problémem mnoha památných stromů u nás je „přepéče“). Pokud je vhodné či nutné něco řešit, pak: Případné úpravy stanoviště, na němž strom roste, musí být postupné. Strom si je schopný zvyknout i na velmi špatné poměry, jejich výrazné zlepšení může být pro strom stejný šok (stresový faktor), jako zhoršení prostředí. Totéž platí pro uvolňování zástínu. Hustý porost snižuje dožití starého stromu, prosvětlení jeho okolí je proto žádoucí, ale i zde je nutno postupovat pozvolně. Obecným pravidlem je, že jak dlouho stresový faktor nabíhá, tak dlouho by měl odcházet. Nejčastějšími zásahy ve prospěch senescentních stromů jsou zásahy stabilizační, různé řezy či podpurné konstrukce. Zde je nutno zvažovat účelnost. Například to, že se stromy spodními větvemi často opírají o zem (a mnohdy pak zakoření, čímž se strom fakticky omlazuje) je přirozeným procesem, není proto nutné (nejsou-li k tomu nějaké jiné důvody) takovéto větve podpírat. V neposlední řadě je ovšem u řady stromů jejich současná podoba výsledkem lidských intervencí (např. vrškového hospodaření – viz samostatná přednáška); v tom případě je vhodné takové intervence zachovat, protože např. neořežovaný hlavatý strom se začne záhy rozlamovat.

▲ V předšálí – Martin Tušler a reklama na zavlažovací systém TREEIB

▼ U jednoho ze stolků byly prezentovány aktivity ČSOP Vlašim

Přednáška Martina Tušlera ze společnosti LEDASCO, s. r. o., podrobně rozebírala úlohu vzrostlých stromů při boji proti klimatické změně. Upozornila, že až 70 % problémů stromů ve městech je způsobeno nedostatkem vody. Ovšem tradiční způsob zavlažování „ke kmeni“ situaci spíše ještě zhorší – strom se přizpůsobí daným podmínkám, redukuje svůj kořenový systém (proč ho mít rozsáhlý, když voda je jen u kmene) a důsledkem může být destabilizace stromu. Správné je zalévat strom při okapové linii koruny či ještě o trochu dále.

Chcete-li si nechat ošetřit starý strom, jak poznáte, že daný pracovník to umí, že jeho kvalifikace nekončí znalostí práce s motorovou pilou? Arboristika, respektive obecně péče o zeleň, totiž není vázanou živností a může ji vykonávat kdokoli i bez potřebného vzdělání či zkušeností. Právě odlišit „spolehlivé“ arbotisty

od těch ostatních je cílem arboristických certifikací. S celou škálou českých i mezinárodních certifikačních programů seznámil přítomné **Jan Forejt** ze ZO ČSOP Arboristická akademie, která je jednou z institucí, které v České republice certifikace provozují. Součástí certifikací jsou i tzv. recertifikace, tedy průběžné vzdělávání certifikovaných osob v neustále se dynamicky měnícím oboru. Certifikace je pak možností, jak nejen cenu, ale i určitou záruku kvality zahrnout třeba do výběrových řízení.

Specifickým problémem péče o dřeviny, především na Moravě (do Čech nejspíše ale také dorazí), je jmelí. Tento poloparazitický keřík se v některých oblastech Moravy šíří natolik, že způsobuje naprostý rozvrat vegetačních prvků. Jednak jmelí oslabuje vitalitu stromů, což vede k jejich usychání, jednak velké množství jmelí představuje nadměrné zatížení větví, které se pak lámou. Možnosti jeho likvidace – a tedy záchrany starých stromů – prezentovala **Věra Polochová** z Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, Správy CHKO Poodří. Rozebrala jak možnosti mechanické (odřezávání napadených větví), tak chemické (použití přípravku Cerone 480 SL). Ani jedna metoda však nepřináší zcela uspokojivé výsledky; ořez lze použít v podstatě jen při napadení koncových větví, nikoli větví kosterních či kmene, po chemickém ošetření (pro jehož použití existuje řada zásadních omezení a jehož účinnost ani v krátkodobém horizontu není stoprocentní) se v horizontu několika málo let jmelí vrací, leckdy v ještě větším množství než před ošetřením. Mnohdy je tak jedinou možností „řešení problému“ napadené stromy pokácet.

Další skupina přednášek se týkala stromu jakožto významného prvku biodiverzity, tedy jako domova pro mnohé další organismy. Všeobecně shrnující prezentaci k tomuto tématu přednesl **Lukáš Čížek** z Biologického centra AV ČR. Připomněl, že stromy mohou různým jiným organismům nabízet jednak své listy, květy (nektar) či plody, jednak dřevo a nejrůznější dutiny v něm. Zatímco to první nabízí v podstatě každý strom, nabídka toho druhého se

- ▲ Úvod do problematiky stromů coby biotopu zajistil Lukáš Čížek
- ▼ Zase úplně jiný pohled na stromy – historicko vlastivědný – přinesl Aleš Rudl

▲ Blok právníký - Libor Sedláček přednášel o institutu památných stromů...

▼ .... a advokátka Dominika Kovaříková doplnila další právní normy

výrazně zvyšuje s věkem stromu. Důležité jsou jak velké dutiny, tak i drobné trhliny v kůře, důležité je mrtvé dřevo jak na živých, tak na mrtvých stromech, důležité jsou tyto mikrobioty jak osluněné, tak ve vlhku a stínu. Každá z těchto možností (v nepřeberném množství kombinací) hostí jiné druhy organismů. Nabídka dřevních stanovišť se v čase mění. Zatímco v minulosti se dřevo, využívané většinou na otop, těžilo především sekerami, čehož důsledkem bylo, že ve značně odlesněné krajině zůstávaly staré (špatně porazitelné) stromy, dnes je krajina mnohem více zarostlá dřevinami, převážně však mladými; v poslední době je i poměrně dost ležícího mrtvého dřeva, ale staré stromy chybí nebo živoří někde v hustém zápoji. Praktický závěr z toho? Krom péče o staré stromy (ať již jsou volně v krajině, nebo v lese) za ně chystat budoucí náhradu – tedy vhodné mladší stromy uvolňovat ze zápoje, nechat z nich vyrůst solitéry (s mnohem delší životností a mnohem větším významem pro většinu druhů než stromy uvnitř lesa) a pokud sázet, tak ne les, ale rozptýlenou zeleň v krajině.

Dvě zajímavé informace zazněly i v následné diskusi. Za prvé: zatímco druhy živící se listy či květy jsou často specialisté, druhy vázané na staré dřevo (a tím spíše druhy využívající dřevní dutiny jako úkryty) dokáží využít takřka jakýkoli druh včetně druhů nepůvodních, a tedy i ochrana nepůvodních starých stromů má z hlediska biodiverzity význam. Za druhé: velký význam pro biodiverzitu mají pařezy, jelikož jde o dřevo velkých průměrů, mnohdy osluněné, tedy ideální biotop pro mnoho druhů především hmyzu. Dnes tak oblíbené frézování pařezů v lesích, parcích i volné krajině je tedy z biologického hlediska naprostým barbarstvím.

Jedním ze způsobů, jak zajistit dostatek vhodných stromů, je jejich veteranzace, tedy „zestaňování“. Nejrozšířenějším způsobem, praktikovaným (samozřejmě z hospodářských, nikoli biologických důvodů) již po staletí, je tzv. vrškové hospodaření či hlavování. Dnes známe především hlavaté vrby, ale v minulosti

(a v některých částech světa dodnes) se vrškovaly v podstatě jakékoli listnaté dřeviny. Při tomto způsobu zásahů vznikají vhodné dutiny u mnohem mladších a slabších stromů, než v případě jejich přirozeného vývoje (drobné dutiny v sobě může mít už strom silný 5–7 cm). U krátkověkých dřevin pak výrazně prodlužuje dobu jejich dožití. V teoretické rovině, s řadou příkladů od nás i z jiných částí Evropy, se problémem zabýval **Pavel Šebek**, taktéž z Biologického centra AV ČR, o praktické zkušenosti s návratem hlavatých vrb do Poodří se podělili **Ivan Bartoš** a **Petr Libosvár** z ČSOP Studénka, kteří mají v rámci realizace projektu LIFE Osmoderma na kontu zhruba 600 vrb. Problémem pro budoucnost je zajištění pravidelné údržby takovýchto stromů (která je, jak již bylo napsáno dříve, nezbytná); vlastníci dnes nemají o takto získané dřevo vesměs zájem, na péči financovanou státem nebudou pravděpodobně v nějakém velkém rozsahu peníze. Návodů a další materiály k tomuto tématu lze nalézt na www.zivebrehy.cz.

Jednu konkrétní skupinou živočichů, pro kterou představují stromy významné úkrytové stanoviště – letouny – představil **Jiří Šafař** z AOPK ČR, regionálního pracoviště Olomouc. U nás žije 27 druhů letounů, avšak pouze některé z nich využívají (ať již celoročně, nebo po část roku) stromové dutiny. Poměrně málo potkáme tyto netopýry v lesích, mnohem raději využívají stromů v parcích, alejích, zahradách či na hrázích rybníků. Netopýři mohou přebývat v dutinách stromů, ale leckdy třeba i jen za uvolněnou kůrou. Krom toho „stromové“ druhy netopýrů mění poměrně často úkryt, během roku mohou vystřídat klidně 40–60 různých úkrytů (stromů), což ztěžuje stanovení, které stromy slouží jako úkryt netopýrů a které ne. Při kácení stromů, které mohou být potenciálně úkrytem netopýrů, je tak vždy nutno udělat v dostatečném předstihu důkladný chiropterologický průzkum a kácení směřovat do nejméně rizikového období (polovina března – duben či září až listopad); mimo tato období totiž hrozí, že bude nejen zničen biotop netopýrů, ale

- ▲ Radim Lokoč upozornil, že mezi nelesní zeleň patří i ovocné stromy
- ▼ Věra Polochová se podělila o své zkušenosti s problémem zvaným jmelí

- ▲ Jiří Šafář vyprávěl o stromových druzích netopýřů a jejich ochraně
- ▼ Pavel Šebek připomněl starý způsob hospodaření se stromy – vrškování – a jeho význam pro biodiverzitu

zahubeni i sami netopýři. Případů rozřezaných netopýřů či desítek až stovek netopýřů vysypávajících se z uříznuté větve znají všichni zainteresovaní nespočet. Pokud už k něčemu takovému dojde, je nutno volat neprodleně nejbližší záchranou stanicí (www.zvirevnouzi.cz) nebo odborníky z ČESONu (www.ceson.org).

Třetí důležitou skupinou příspěvků byly otázky legislativní. Celkový přehled legislativy, vztahující se ke dřevinám rostoucím mimo les, přednesla advokátka **Dominika Kovaříková**. Primárně se samozřejmě zabývala zákonem o ochraně přírody a krajiny (114/1992 sb.) a s ním související prováděcí vyhláškou 189/2013 Sb., včetně kácení v souvislosti se stavebními záměry, což má přesah i do stavebního práva. Neopomněla ani další právní normy, které se mimolesní zeleně týkají, jako je vodní zákon (254/2001 Sb.) či energetický zákon (458/2000 Sb.) ve vztahu k zeleni v ochranných pásmech energetické infrastruktury. Zmíněna byla i problematika stromů v občanském zákoníku (89/2012 Sb.), tedy především otázka sousedských vztahů a stromů rostoucích v blízkosti hranic pozemků. Přednášející upozornila, že i v případě, že někdo uplatňuje požadavky na kácení nějakého stromu podle občanského zákoníku (soukromoprávní normy), je nutno zohlednit též veřejnoprávní úpravu ochrany dřevin; pokud pokácení dřeviny podléhá povolení orgánu ochrany přírody a tento orgán povolení nevydá, nelze takovou dřevinu pokácet. Opmenuta nebyla ani zodpovědnost vlastníka za stav dřevin na jeho pozemku. Diskutovalo se především o otázkách kolem náhradních výsadeb. Problém je mnohdy v tom, že není dostatek ploch, kam náhradní výsadby umístit.

Libor Sedláček z ústředí AOPK ČR rozebral podrobně problematiku památných stromů.

Videozáznamy a prezentace přednesených referátů jsou dostupné na www.konferencepriroda.cz, kde je stále k vidění i historie předchozích ročníků.

Zmínil postup při jejich vyhlásování (návrh může podat každý; souhlas vlastníka s vyhlášením zákon nevyžaduje, ale příslušné úřady obvykle proti vůli vlastníka nejdu, protože ve finále se to může stromu spíše vymstít) a co vše ochrana památného stromu znamená. Připomněl, že památné stromy, navzdory svému názvu, jsou institutem zákona o ochraně přírody a krajiny, nikoli součástí památkové péče. Každopádně jde o téma přesahové, protože za památný strom může být strom vyhlášen nejen pro jeho biologické, krajinářské, ekologické či arboristické hodnoty, ale i z hlediska historického a kulturního významu. V Ústředním seznamu ochrany přírody (drusop.nature.cz), kde se památné stromy evidují, je v současné době více než 5 400 položek. Což obnáší přes 25 000 stromů, neboť některé položky jsou „skupiny památných stromů“ či „stromořadí památných stromů“.

Karel Kříž z Okresního sdružení ČSOP Benešov shrnul zkušenosti z téměř tří desetiletí účasti spolku ve správních řízeních na třech ORP v jižní části Středočeského kraje. Za velmi přínosné považuje transparentní nastavení pravidel spolkem, tedy kdy s pokácením stromu spolek bude souhlasit, respektive nebude se do správního řízení zapojovat (vrby, topoly, jehličnany) a naopak, kdy rozhodně souhlasit s pokácením nebude (jediným důvodem pro pokácení padání listí). K časté námitce proti účasti spolků ve správních řízeních, tedy že pouze dělají obstrukce, uvedl data z analýzy 15 let účasti (zahrnující nejen kácení dřevin, ale tehdy ještě i účast ve stavebních řízeních, která dnes již není možná), z nichž vyplývá, že v 21 % případů spolek se záměrem souhlasil, v 70 % souhlas podmínil splnitelnými podmínkami a pouze v 9 % nesouhlasil. V 90 % bylo příslušným státním orgánem stanovisko spolku potvrzeno, ve 2 % se proti rozhodnutí spolek odvolal, přičemž tato odvolání byla v téměř 90 % úspěšná. Účast spolků ve správních řízeních je však neustále omezována, a to včetně řízení týkajících se mimolesní zeleně. Vždy bylo

▲ ▼ Ivan Bartoš a Petr Libosvár představili projekt na obnovu hlavatých vrb v Poodří

a dnes tudíž ještě mnohem důležitější je s lidmi (starosty) mluvit, neboť mnoho věcí se dá vyřešit i mimo správní řízení. Klíčová je jejich osvěta a předvídatelné jednání.

Bylo-li cílem konference zabývat se problematikou nelesní zeleně ze všech úhlů pohledu, nemohly samozřejmě chybět ani stromy jako kulturní fenomén. Prezentace **Aleše Rudla** z Národního památkového ústavu přehledně shrnula a na příkladech ukázala nejrůznější případy, kdy stromy připomínají významné historické události, milníky ve vývoji společnosti (viz časté Lípy republiky), jsou živou připomínkou důležitých událostí, ať již celospolečenských, komunitních či osobních. Tím, jak strom roste a mohutní, postupně umocňuje i vzpomínku na danou událost.

K ovocným dřevinám, především jejich starým a krajovým odrůdám, obrátil pozornost přítomných **Radim Lokoč** z ČSOP Levrekův ostrov. Proč se zabývat starými odrůdami? Jsou to mnohdy odrůdy s jedinečnými vlastnostmi (chuť, habitat, odolnost vůči mrazu či

některým chorobám), je to součást našeho kulturního dědictví, lidové kultury, tradice (např. některé krajové pokrmy, využívání sušených hrušek – tzv. pracharandy – jako sladidla...). Snaha o záchranu starých krajových odrůd obnáší jednak jejich mapování (a to nejen mapování přímo v terénu, ale i práci se starými mapami či archivními materiály) a určování (mnohdy ve spolupráci se zahraničními odborníky; nejednou se něco, co vypadá jako místní rarita, nakonec ukáže jako odrůda z druhého konce Evropy, přivezená k nám třeba již ve středověku – což může být v důsledku neméně raritní), jednak jejich uchování v nově zakládaných genofondových sadech (často ve spojení s naučnými stezkami, ekologickou výchovou, zapojením veřejnosti) a následný návrat do krajiny (biotopové sady, stromořadí, solitéry). Přednášející působí především v oblasti severní Moravy a Slezska, ale je součástí celostátního programu Českého svazu ochránců přírody na záchranu starých odrůd (www.stareovoce.cz). ■

